

ŞEHR-İ NUH ULUSLARARASI MULTİ DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ
8-9 Eylül 2018 / CİZRE - ŞIRNAK

ŞEHR-İ NUH
ULUSLARARASI
MULTİ DİSİPLİNER
ÇALIŞMALAR
KONGRESİ

8-9 Eylül 2018
CİZRE - ŞIRNAK

ŞEHR-İ NUH ULUSLARARASI MULTİ DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ
8-9 Eylül 2018 / CİZRE - ŞIRNAK

KONGRE TAM METİN KİTABI

Editör: Gültekin GÜRÇAY

Institute Of Economic Development And Social Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY

TR: +90 342 606 06 75 USA: +1 631 685 0 853

E posta: iksad13@gmail.com

www.iksad.org www.anadolukongre.org

Bu kitabın tüm hakları İKSAD'a aittir. İzinsiz kopyalanamaz ve çoğaltılamaz Kitapta bulunan eserlerin yasal ve etik sorumluluğu yazarlara aittir

Iksad Publications - 2018© Yayın Tarihi: **13.10.2018**

ISBN 978-605-7510-27-3

ŞEHR-İ NUH ULUSLARARASI MULTİ DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

8-9 Eylül 2018 / CİZRE - ŞIRNAK

MOLLA HALİL SİİRDÎ'NİN (v. 1259/1843) ‘‘BASİRETU’L-KULÛB FÎ KELÂM-İ ‘ALLÂMÎ’L-GUYÛB’’ ADLI TEFSİRİNDEKİ BAZI HADİSLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sait UZUNDAĞ

Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Özet

İslâm dini evrensel niteliklere sahip olan son dindir. İslâmiyet’in iki temel kaynağı Kur’an ve Sünnettir. Kur’an’sız bir İslâm dini düşünülemediği gibi Sünnetten ayrı bir İslâm dinini tasavvur etmek mümkün değildir. İslâm dini pratik hayatta yaşanmak için gönderilmiş son dindir. Hz. Peygamber de bu yaşantıyı insanlara kapsamlı bir şekilde gösteren son elçidir. Dolayısıyla Kur’an’ın açılımı konumunda olan sünnet, İslâm dininin pratiğe yansımış şeklidir. Hiç şüphesiz Kur’an’ı anlayabilmek için sünneti ve sünnetin de kaynaklarından biri olan hadisleri de doğru anlamak önemli haiz bir durumdur. Hz. Peygamber’e bir görev olarak yüklenen tebyîn vazîfesi, Kur’an’ın anlaşılması ve ayetlerin açıklanmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu sebeple nerdeyse bütün müfessirler Kur’an’ı en güzel şekilde açıklayabilmek için bütün İslam ilimlerin ortak alanı diyebileceğimiz hadisleri kullanmışlardır. Ayetlerin tebyîn ve tefsirinde başvurduğumuz hadislerin, Hz. Peygamber’e âidiyeti elbette Kur’an’ı doğru anlama ve yaşama hususunda büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda Bitlis’in Hizan ilçesinin Kulpik (Süttaş) köyünde dünyaya gelen 18. yüzyılın ikinci yarısı ile 19. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan ve Tefsir, Fıkıh, Kelam, Tasavvuf, Nahiv, Sarf, Mantık, Münazara ve daha pek çok alanda eser yazan bir alim olan Molla Halil Siirdî de tefsirinde hadislerden faydalanmıştır. Molla Halil öğrenimini Doğu Anadolu bölgesindeki değişik medreselerde sürdürerek icâzet almış, hocaları arasında Hüseyin el-Karasevî, Yahyâ el-Mervezî ve İmâdiye müftüsü Molla Mahmud zikredilmektedir. XIX. yüzyıl başlarında Hizan’daki Meydan Medresesi’nde müderrisliğe başladı. Burada yaklaşık on yıl İslâmî ilimleri okuttuktan sonra babasının arzusuyla Siirt’e yerleşti ve Fahriye Medresesi’nde otuz yıl kadar hocalık yaptı, ayrıca ders kitapları telif etti. Bu çalışmada es-Siirdî’nin ‘‘Basîretu’l-Kulûb fi Kelâm-i ‘Allâmi’l-Guyûb’’ adlı eserinde yer alan bazı hadisler üzerine bir değerlendirmede bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Molla Halil Siirdî, Medrese, Tefsir, Hadis,

ŞEHR-İ NUH ULUSLARARASI MULTİ DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

8-9 Eylül 2018 / CİZRE - ŞIRNAK

GİRİŞ

Yüce Allah insanoğlunu yaratılmışların en seçkini kılmış ve yaratılan her şeyi onun emrine vermiştir. Allah yeryüzüne halife olarak gönderdiği insanın gerek ferdi gerekse diğer varlıklarla olan münasebetlerini açıklayan kitaplar göndermiştir. İnsanın dünya ve ahirette mutluluğa kavuşması için, Allah'ın bu kitaplardaki emir ve yasaklarını iyi içselleştirmesi, anlaması ve hayatında uygulaması gerekmektedir. İnsan, muhtelif Kur'an ayetlerinde de vurgulandığı gibi gaflet, gurur ve kibir gibi sebeplerden dolayı her zaman vahyi kabullenecek bir durumda olmayabilir. Hatta çoğu zaman kendisine verilen sonsuz nimetleri bir çırpıda inkar da edebilir. İşte bunun içindir ki, bu durumda insanı uyuracak ve ona doğru yolu gösterecek peygamberler gönderilmiştir. Kur'an, bütün peygamberleri, aynı misyonu yüklenmek üzere gönderilmiş, birbirini doğrulayan Allah elçileri olarak tanımlamaktadır. Bütün peygamberler Allah katında tek ve makbul din olan İslam dinini tebliğ için gelmişlerdir.

Aynı şekilde değişik ayetlerde vurgulandığı gibi müminlerden Hz.Peygamber'in verdiği hükümleri kabul edip boyun eğmeleri istenmektedir. Allah'a ve Resulüne itaatın birlikte zikredildiği ayetler incelendiğinde Allah'a itaatın karşılığının Kur'an olduğu açıktır. Resule itaatın karşılığı ise, Kur'an, Kur'an'da çözümlerin bulunmadığı konularda Hz.Peygamber'in Kur'an'ı yorumu, sünneti ve sünnetin kaynaklarından biri olan hadis olması mümkündür.

Dini hükümlerin temeli Kur'an'dır. Sünnet ve hadis ise, Kur'an'ın açıklayıcısıdır. Hz. Peygamber'e inanmak sadece onun peygamber olduğunu tasdik etmek demek değildir. Ona iman etmek, ona itaat etmeyi de gerektirir. Ayrıca Hz.Peygamber'e verilen bilgiler sadece Kur'an'dan ibaret değildir. Son olarak diyebiliriz ki, Kur'an'ın Allah'ın muradına uygun doğru bir şekilde anlaşılması ve içerdiği prensiplerin hayatta tatbik edilmesi için Hz.Peygamber'in sünnet ve hadisine ihtiyaç vardır. Sünnet ve hadis olmadan Kur'an'ı doğru anlayıp hayatımızda uygulamamız mümkün değildir.

Kur'an ve Sünnet bütünlüğü hem dinen hem aklen zaruri bir durumdur. İnsanlara örnek olarak gönderilen bir peygamberin özellikle vahiyle ilgili olan söz ve uygulamalarının keyfi olduğunu iddia etmek, peygamberi adeta postacı gibi görmek Hz. Peygamber'in konumunu hakkıyla takdir edememektir.

ŞEHR-İ NUH ULUSLARARASI MULTİ DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

8-9 Eylül 2018 / CİZRE - ŞIRNAK

1. MOLLA HALİL SİİRDÎ'NİN (v. 1259/1843) “BASÎRETU'L-KULÛB FÎ KELÂM-İ ‘ALLÂMÎ'L-GUYÛB’”¹ ADLI TEFSİRİNDEKİ HADİS NAKLİNDE TEKİP ETTİĞİ METOD

Bu çalışmada es-Si'irdî'nin “Basîretu'l-Kulûb fî Kelâm-i ‘Allâmi'l-Guyûb’”² adlı eserinde yer alan bazı hadisler üzerine bir değerlendirmede bulunulmuştur.

Molla Halil tefsirinde hadislerden çeşitli şekillerde faydalanmıştır. O gerek ayetlerin tefsirinde gerekse de fıkhi bir hükmün açıklanması gibi konularda hadislerden faydalanmıştır. Ancak Molla Halil tefsirinde kullandığı hadislerden hiç birinin senedini nakletmez. Kullandığı rivayetlerin birkaç tanesinde sadece sahabi ravisinin adını zikreder. Çoğu zaman rivayeti Hz. Peygambere isnad etmektedir. Burada çok az sayıda kudsi rivayet olmak üzere merfu mevkuf ve maktu rivayetlerden faydalanmıştır. Kullandığı rivayetlerin bir kısmının mevzuat kitaplarında geçtiği de bilinmektedir.³ Bu bağlamda o bazen “fi'l-hadis” der ve hadisi zikreder.⁴ Yine ayetleri tefsir ederken bazen “hadiste geçer” ifadesini kullanır ama hadisi zikretmez.⁵ Bazen de rivayeti nakleder ama onun hadis olduğunu belirtmez.⁶ Aynı şekilde “kema kale sallallahu vesellem”⁷, “kema kale,” “kema fi'l hadis” ibarelerini kullanır ama hadisi nakletmemektedir.⁸ Yine çok az yerde “revahü şeyhân”⁹, “rüviye”¹⁰ ifadelerini kullanmaktadır. Çok az yerde de “kudsi hadiste geçtiği” gibi ifadelerini kullanır ama hadisi zikretmemektedir.¹¹

Molla Halil genel olarak ayetlerin tefsirinde merfu rivayetlere müracaat etmiştir. Ancak hadislerin kaynağını belirtmemektedir. Örneğin ...”Zaten batıl yıkılmaya mahkumdur”..¹² ayetinin tefsirinde şöyle demektedir: Şeyhân (Buhârî ve Müslim), Fetih günü Hz. Peygamber Mekke'ye girdiğinde Beyt'in çevresinde 360 put olduğunu Hz. Peygamber'in elindeki çubukla putlara dokunarak yere düşene kadar

¹ Tahkik: Molla Halil Zokaydî, 1. Baskı, 1432/2011, İstanbul.

² “Basîretü'l-kuşûb fî kelâmi allâmi'l-guyûb, mukaddimesinde bu isimle zikredildiği halde biyografisine yer veren kaynakların çoğu eseri Tebsiratü'l-kuşûb adıyla kaydetmektedir. Dirayet metoduyla yazılan kısa bir tefsir olup âyetlerin yorumunda önemli açıklamalar içermektedir.” Ömer Pakiş, “Molla Halil Siirdî”, DİA, XXX, 251.

³ Bkz. Ömer Pakiş, Molla Halil es-Si'irdi ve Tefsirdeki Metodu, MÜSBE, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1996, s. 85.

⁴ Molla Halil Siirdî, Basîretü'l-kuşûb, s. 22.

⁵ Molla Halil Siirdî, Basîretü'l-kuşûb, s. 23,154, 338, 386, 557.

⁶ Molla Halil Siirdî, Basîretü'l-kuşûb, s. 43, 139.

⁷ Molla Halil Siirdî, Basîretü'l-kuşûb, s. 42.

⁸ Molla Halil Siirdî, Basîretü'l-kuşûb, s. 103, 119.

⁹ Molla Halil Siirdî, Basîretü'l-kuşûb, s. 409.

¹⁰ Molla Halil Siirdî, Basîretü'l-kuşûb, s. 90.

¹¹ Molla Halil Siirdî, Basîretü'l-kuşûb, s. 617.

¹² İsra, 17/81.

ŞEHR-İ NUH ULUSLARARASI MULTİ DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ 8-9 Eylül 2018 / CİZRE - ŞIRNAK

bu ayeti okuduğunu¹³ rivayet etmektedir.¹⁴ Molla Halil ilgili rivayeti nakletmekte ancak rivayetin kaynağını zikretmemektedir.

Yine “Birbirinizin gıybetini yapmayın. Biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.”¹⁵ ayeti ile ilgili olarak Molla Halil şu rivayete yer vermektedir:

Ebû Hüreyre’den rivayet edildiğine göre Resûlullah şöyle buyurdu:

- "Gıybet nedir, bilir misiniz?"
  - Allah ve Resûlü daha iyi bilir, dediler. Hz. Peygamber:
  - "Gıybet, din kardeşini hoşlanmadığı bir şey ile anmandır" buyurdu.
  - Söylenen ayıp eğer o kardeşimde varsa, ne dersiniz?" diye soruldu.
  - "Eğer söylediğin şey onda varsa gıybet ettin; yoksa, o zaman ona iftira ettin demektir," buyurdu.¹⁶
- Molla Halil aynı şekilde ilgili rivayetin kaynağını belirtmemektedir.

Molla Halil, çok az yerde kullandığı rivayetlerin kaynağını zikretmiştir. Örneğin Molla Halil , “Ey iman edenler siz kendinize bakın. Siz doğru yolda olunca sapan kimse size zarar vermez.”¹⁷ ayeti ile ilgili olarak “Ebu Sa’lebe el-Huşeni’den nakledilen bir rivayette “Ben peygambere bu ayetin anlamını sordum şöyle dedi: Marufu emredin münkeri yasaklayın.” rivayetini el-Hâkim ve diğerleri nakletti¹⁸ demek suretiyle rivayetin kaynağına işaret etmektedir.

Molla Halil tefsirinde mevkuf rivayetlere de müracaat etmiştir. Örneğin “Eğer size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi değerli bir yere koyarız.”¹⁹ ayetin tefsirinde Molla Halil bu büyük günahların zina vb. günahların olduğunu söyledikten sonra bu konuda İbn Abbas’ın büyük günah sayısının 700 civarında olduğu fikrinde olduğunu dile getirmiştir.²⁰

¹³ Buhârî, Meğâzî, 64, Müslîm, el-Cihad ve ‘s-Siyer, 32.

¹⁴ Molla Halil Siirdî, Basîretü’l-ğulûb, s. 425.

¹⁵ Hucurat, 49/12.

¹⁶ Müslîm, Birr 70, Ebû Dâvûd, Edeb 35; Tirmizî, Birr 23.

¹⁷ Maide, 5/105

¹⁸ Molla Halil Siirdî, Basîretü’l-ğulûb, s. 189.

¹⁹ Nisa, 4/31

²⁰ Molla Halil Siirdî, Basîretü’l-ğulûb, s. 133 diğer örnekler için bkz. s, 373, 396.

ŞEHR-İ NUH ULUSLARARASI MULTİ DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

8-9 Eylül 2018 / CİZRE - ŞIRNAK

Şimdi de başlıklar halinde onun tefsirinde kullandığı rivayetler hakkında bilgi verelim.

2. MOLLA HALİL'İN TEFSİRİNDE KULLANDIĞI RİVAYETLER

Molla Halil genel olarak ayetleri tefsir ederken çoğu zaman ayetlerin hükmüne muvafık ayetleri zikreder bazen de Kur'an'da mücmel olarak bulunan ayetlerin beyân edilmesi, müşkil ayetlerin tavzih edilmesi, mutlak ayetlerin takyîd edilmesi ve umum olan ayetlerin tahsis edilmesi konusunda rivayetlere müracaat etmektedir.

2.1. Ayetlerin hükmüne muvafık rivayetleri kullanması

Molla Halil ayetleri tefsir ederken zaman zaman ayetlerin hükmüne muvafık rivayetleri kullanmıştır.

Örneğin Molla Halil “Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah’ındır. O, dilediğini bağışlar, dilediğine ceza verir. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”²¹ ayetinin tefsirinde “Rahmetim gazabımı geçti.”²² kudsî hadisini delil olarak kullanmıştır.

Aynı şekilde Molla Halil “Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir.”²³ ayetinin tefsirinde “Yarım hurma ile de olsa kendinizi ateşten koruyun! Bunu bulamayan ise en azından güzel sözle kendini korusun.”²⁴ rivayetini delil olarak kullanmıştır.

Yine “En güzel isimler Allahın’dır.”²⁵ ayetine delil olarak da “En güzel isimler Allah’ındır”.²⁶ rivayetini kullanmıştır.

Keza “Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah’ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır.”²⁷ ayetini tefsir ederken “Üzerine güneş doğan en hayırlı gün cuma günüdür. Âdem o gün yaratıldı, o gün cennete konuldu ve yine o gün cennetten çıkarıldı.”²⁸ rivayetini yer vermektedir.

²¹ Fetih, 48/14.

²² Molla Halil Siirdî, Basîretü'l-kulûb s. 766, *Buhârî*, Tevhid 15.

²³ Zilzal, 7/40.

²⁴ *Buhârî*, Edeb, 34.

²⁵ Taha, 20/8.

²⁶ Molla Halil Siirdî, Basîretü'l-kuşûb, s. 463; Buhârî, Şurût 18, Deavât 68, Tevhid 12, Müslîm, Zikr 5, 6, Tirmizî, Deavât 82, İbn Mâce, Duâ 10, Ahmed b. Hanbel, II, 258, 267, 314, 427, 503.

²⁷ Cuma, 62/9.

²⁸ Molla Halil Siirdî, Basîretü'l-kuşûb, s. 840; Müslîm, Cuma 17.

ŞEHR-İ NUH ULUSLARARASI MULTİ DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ 8-9 Eylül 2018 / CİZRE - ŞIRNAK

2.2. Kur'an'ın mücmelini beyân, müşkilini tavzih, mutlakını takyîd ve umumunu tahsis eden rivayetler.

Molla Halil, mücmel bir ayetin beyanı, amm veya mutlak olan bir ayetin tahsis veya takyid edilmesi noktasında rivayetlere müracaat etmiştir.

Örneğin “Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah’a gönülden boyun eğerek namaza durun.”²⁹ ayetinde geçen “orta namaz” ile ne kastedildiği konusunda tartışmalar olduğu bilinen bir husustur. Ancak Molla Halil “Güneş dönünceye kadar bizi orta namazını kılmaktan alıkoydular, Allah da onların kabirlerine veya evlerine ve karınlarına ateş doldursun!” buyurdu.”³⁰ rivayetinin delil getirerek burada kastedilen namazın ikindi namazı olduğunu söylemiştir.

Sonuç

Molla Halil, tefsirini dirayet metoduyla yazmış olmasına rağmen zaman zaman rivayetlerden faydalanmıştır. Kudsi, merfu, mevkuf ve az sayıda maktu rivayeti tefsirinde kullanmıştır. O kullandığı rivayetlerin hiçbirisinde senedi zikretmemekte ancak çok nadir olarak sahabi ravisinin adını vermektedir. Bunun altında yatan sebep Molla Halil’in temelde hadisçi olmaması ve bu durumun medrese geleneğinde varolan bir olgu olduğu söylenebilir. Bazen hadislerde olduğu gibi der ama hadisi zikretmemekte bazen de rivayeti nakleder ama hadis olduğunu söylemez. Bazen de hadis lafzını zikretmeden Hz. Peygamberden böyle nakledilmiştir demektir. O tefsirinde çok az sayıdaki rivayetin sıhhat dercesi hakkında bilgi vermekte ve nadir olarak kullandığı rivayetlerin kaynağını zikretmektedir. Sahih rivayetlerin yanında zayıf hatta mevzu rivayetlerden faydalandığı görülmektedir.

²⁹ Bakara, 2/238.

³⁰ Molla Halil Siirdî, Basîretü'l-kulûb, s. 70; Müslîm, Mesâcid 205.

ŞEHR-İ NUH ULUSLARARASI MULTİ DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

8-9 Eylül 2018 / CİZRE - ŞIRNAK

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, I-VI, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.
- Buhârî, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-sahih*, I-VIII, Çağrı Yay. İstanbul, 1992.
- Ebu Davud, Suleyman b. Eş'as es-Sicistanî, *Sünen*, I-V, Çağrı Yay. İstanbul, 1992.
- İbn Mace, Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sünen*, I-II, Çağrı Yay. İstanbul, 1992.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn b. el-Haccac b. Muslim el-Kuşeyri, *Sahihu Muslim*, I-III, Çağrı Yay. İstanbul, 1992.
- Pakiş, Ömer "Molla Halil Siirdi", *DİA*, XXX.
- Pakiş, Ömer, *Molla Halil es-Si'irdi ve Tefsirdeki Metodu*, MÜSBE, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1996.
- es-Si'irdi, Molla Halil, *Basîretü'l-şulûb fî kelâmi allâmi'l-guyûb*, Tahkik: Molla Halil Zokaydi, 1. Baskı, İstanbul, 1432/2011.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *Sünen*, I-V, Çağrı Yay. İstanbul 1992.

ŞEHR-İ NUH